

СЕРЬОГІН О.Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент

*Інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

Питання приєднання будь-якої держави до Світової організації торгівлі (СОТ) на даному етапі в жодному разі не можна переводити в політичну площину. Для успішності цього процесу однієї політичної волі є недостатньо.

При послідовному здійсненні реформ така необхідність, за ради досягнення належного ступеня економічного зростання та добробуту, завдяки перевагам світової торгівлі побудованої на єдиних для всіх учасників принципах та правилах, стає усвідомленою необхідністю. Ключового значення, поряд із звичайною торгівлею тілесними товарами, в світовій торгівлі останнім часом набувають також послуги.

Слід відзначити, що деякі аспекти правового регулювання світової торгівлі послугами знайшли своє закріплення на міжнародному рівні ще до прийняття Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС) системи угод СОТ.

Так, у Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (ГАТТ) 1949 р. були закріплені спеціальні умови страхування і фрахту

**АНАЛІЗ
ВІДПОВІДНОСТІ
ОСНОВНИХ
ПОЛОЖЕНЬ
ГЕНЕРАЛЬНОЇ
УГОДИ ПРО
ТОРГІВЛЮ
ПОСЛУГАМИ
СВІТОВОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ
ТОРГІВЛІ
ПОТРЕБАМ
РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ
ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

(ст. VII) та те, що умови угоди про урядову закупівлю товарів поширюються й на контракти по послугах (п. "b" ст. IX).

Цілеспрямована ж робота у напрямі розробки світових стандартів правового регулювання торгівлі послугами розпочалася в 1983 р. коли на XXXVIII сесії ГАТТ вперше була прийнята рекомендація усім державам-членам вивчити національні проблеми в галузі торгівлі послугами.

У вересні 1986 р. у Пунта-дель-Есте (Уругвай) на спеціальній сесії ГАТТ була прийнята декларація "Про переговори з торгівлі послугами"¹, у якій держави-члени висловили намір приступити до переговорів з торгівлі послугами в якості частини торгових переговорів, з метою створення багатосторонньої основи, принципів і правил торгівлі послугами для окремих секторів торгівлі.

По закінченню, прийняття Декларації міністрів Уругвайського раунду багатосторонніх торгових переговорів² ознаменувало початок наступного, восьмого раунду переговорів, в порядок денний якого вперше були включені питання торгівлі послугами³.

Одним із трьох важливих рішень стосовно проведення Уругвайського раунду стало також затвердження 28.12.1987 р. Групою з переговорів про послуги програми початкової стадії переговорів з торгівлі послугами.

Заключний акт Уругвайського раунду⁴, підписаний в Марракеші 15.11.1995 р., а саме додаток 1В – Генеральна угода про торгівлю послугами, остаточно завершила цей процес, адже Додатки 1,2,3 є невід'ємною частиною Угоди про Світову організацію торгівлі та підлягають обов'язковому виконанню її членами (ст. II п.2).

У п.2 ст. I ГАТС міститься визначення поняття "торгівля послугами", яке означає торгівлю:

- (1) з митної території однієї держави на митну територію будь-якої іншої держави;
- (2) на митній території однієї держави споживачу послуг будь-якої іншої держави;
- (3) постачальником послуг однієї держави шляхом комерційної присутності на митній території будь-якої іншої держави;
- (4) постачальником послуг однієї держави шляхом присутності фізичних осіб громадян цієї держави на митній території будь-якої іншої держави.

Отже, торгівля шляхом надання на території однієї держави-члена послуги споживачу будь-якої іншої держави-члена (тобто стосовно туризму – послуги приїжджаючим у країну іноземним туристам), є зовнішньою торгівлею, експортом, так як в цьому випадку має місце споживання послуг громадянами країни-одержувача послуги на території країни-постачальника послуги.

Українське законодавство дотепер безпосередньо не визнає прирівняними до експортних туристичні послуги, що надаються українськими туристичними фірмами іноземним туристам на території України, що суперечить світовій практиці обліку та торгівлі послугами.

Це також є однією з перепон, що порушують питання про недосягнення Україною належного ступеня готовності до приєднання до ГАТС й інших угод та вступу в СОТ. В цьому випадку законодавцю при визначенні експортної послуги слід виходити з трактування цього положення відповідними нормами міжнародного права, які в будь-якому випадку після приєднання до СОТ, згідно з національним законодавством, матимуть пріоритет.

Положення ГАТС стануть у нагоді при тлумаченні відповідних положень проекту нового Цивільного кодексу України, зокрема глави 63. Положення п. 1 ст. 1 ГАТС деталізують загальну норму ст. 920 проекту Цивільного кодексу щодо головної особливості послуги – споживання в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності.

Такий підхід дав можливість говорити про послугу як самостійний об'єкт цивільних прав, який слід відрізнити від, зокрема, результату роботи. Головним критерієм такого поділу є наявність матеріального (тілесного) результату, як замовленого корисного ефекту, та ступінь зв'язку останнього саме з діяльністю, необхідною для його створення. Якщо замовника цікавить дія або діяльність спрямована безпосередньо на нього або оточуючі його умови, а момент її прояву у часі співпадає з моментом споживання, об'єктом таких правовідносин є послуга (нематеріальний результат), наприклад, туристична послуга.

Саме тому при укладенні договору про надання послуг замовник не може попередньо твердити про те, що він остаточно ознайомлений та згодний з якістю послуги оскільки це може бути належним чином ним оцінено лише в процесі її споживання. Послуги не підлягають зберіганню, їх споживання в більшості випадків можливе лише при прямому контакті виконавця з замовником. Факт перетину, приміром, туристичною послугою митного кордону не може виступати критерієм у визначенні її експорту.

Слід мати на увазі, що певна дія або діяльність з надання послуги може створювати або бути опосередкована певною матеріальною (тілесною) річчю, наприклад, готельні послуги. Однак, лише у тому випадку коли такий результат є невід'ємним або застосована річ є необхідною для вчинення, власне, самої замовленої дії або діяльності виконавця – такі відносини є теж предметом договору про надання послуг.

Послуга, як об'єкт цивільних прав, в більшості випадків є результатом невиробничої (нематеріальної) діяльності, в той час як робота спрямована на створення нової речі або якісну зміну вже існуючої,

отже, є виробничою (матеріальною) діяльністю. З цієї позиції, робота, за своїм змістом, не відрізняється від матеріального виробництва, є йому тотожною, тут наявні всі п'ять елементів процесу праці: засоби праці, предмети праці, сама праця, як цілеспрямована діяльність людини, технологія та організація.

Відносини, де головним є матеріальний результат роботи, а засіб за загальним правилом обирається виконавцем, є предметом, зокрема, договору підряду (гл. 62 проекту нового Цивільного кодексу), а матеріальний результат такої роботи – окремим об'єктом цивільних прав.

В туристичній галузі, як і взагалі при торгівлі послугами, вирішального значення набувають знання та робочі навички обслуговуючого персоналу. Надана в рамках ГАТС свобода на переведення робітників, як-то: менеджерів керівної ланки чи технічного персоналу готелю, наприклад, на іноземні ринки для швидкого та більш якісного просування відповідного продукту, є одним з ключових елементів бізнес-стратегії будь-якого оператора туристичного ринку, який займається міжнародним туризмом.

Адже, світова практика свідчить про те, що майже кожна країна має певні обмеження щодо видачі віз та дозволів на право роботи, що може ускладнити або взагалі позбавити можливості переведення кваліфікованого персоналу, технічних працівників тощо у ті країни, на ті ринки де вони насправді потрібні.

ГАТС надає можливість суб'єктам туристичної діяльності направляти на територію інших держав-членів для проведення переговорів, тимчасового візду чи перебування, як кваліфікований так і не кваліфікований персонал з метою надання та просування послуг. У цьому зв'язку слід обов'язково зауважити, для противників вступу України до СОТ на тому, що ГАТС в жодному разі не має на меті заборонити державним установам здійснювати відповідний контроль з точки зору державної, економічної безпеки, здоров'я громадян за іноземцями взагалі та робітниками, зокрема. ГАТС не надає право вільного пересування робітників з метою пошуку роботи, а, отже, не потребує внесення відповідних змін та доповнень до імміграційного законодавства.

Досить часто навіть не прикордонні формальності, а особливості внутрішньодержавного регулювання стають на перепоні здійснення торгівлі послугами. Приєднання до ГАТС надає певні гарантії встановлення справедливих та об'єктивних внутрішньодержавних адміністративних правил з торгівлі послугами.

Угода також спрощує вихід на іноземні ринки шляхом встановлення механізму визнання іноземних стандартів якості та розробки, де можливо, відповідних міжнародних стандартів.

Механізм СОТ з врегулювання спорів є єдиним на міжнародному

рівні інструментом вирішення суперечок між державами з приводу торгівлі послугами, включаючи й туристичні.

Положення ГАТС стосуються не лише постачальників послуг, а й згідно з визначенням торгівлі послугами, мають бути застосованими у випадку, коли самі споживачі виїжджають за кордон з метою отримання певних послуг – міжнародні туристичні відносини, в цьому випадку, є найбільш вдалим прикладом.

Розвиток та інтенсифікація міжнародних туристичних відносин значною мірою залежить від можливостей туриста:

- (а) без перешкод покинути країну свого громадянства чи постійного місця перебування;
- (б) вільно переказувати кошти за кордон для одержання туристичних послуг.

Приєднання до ГАТС опосередковано вплине на зняття можливих обмежень цих прав. Це відбувається внаслідок того, що обмеження у наданні віз та інші митні вимоги при в'їзді та виїзді залишилися поза увагою Угоди, внаслідок її спрямування виключно на заходи з надання послуг. До того ж, відповідно до ГАТС, обмеження з приводу обміну валют, як було домовлено, не є торговими бар'єрами. Тим не менше вони підпадають під регулювання загальною нормою ст. XII ГАТС.

В руслі захисту прав споживачів в туристичній та інших галузях торгівлі послугами, держави-члени ГАТС, природно, не можуть перешкодити іншим державам відповідно до їх зобов'язань за ГАТС застосовувати необхідні заходи вмотивовані захистом платіжного балансу, публічної моралі, людського життя та здоров'я, захистом прав споживачів, запобіганням обманним та шахрайським діям чи практиці невиконання зобов'язань за договорами надання послуг, оскільки ці заходи не підпадають ані під умовні, ані під встановлені, ані під приховані торгові обмеження.

На переговорах в рамках Уругвайського раунду держави, піклуючись про стан досягнутої стабільності відносин у національній туристичній галузі, внаслідок сумнівів з приводу наслідків лібералізації, дійшли згоди про можливість внесення застережень з приводу незастосування положень ГАТС у 4 свободах, що впливають з визначення торгівлі послугами (ст. I) у певних галузях економіки. А саме: транскордонна торгівля, споживання за кордоном, торгівля шляхом комерційної присутності та переміщення персоналу.

Таким чином, роблячи застереження, наприклад щодо туристичної галузі, що є особливо актуальним для України, можливо встановити так зване звільнення, "заморозити" відносини доступу до національного ринку, правове регулювання на певному рівні при умові відмови від встановлення нових більш жорстких умов.

З цієї позиції таке застереження стає також гарантією для господа-

руючих суб'єктів інших держав від будь-яких небажаних змін на внутрішньому ринку у відповідній галузі.

Відмова чи модифікація даного застереження можлива лише за згодою всіх зацікавлених сторін, інакше діє трьохрічна заборона таких дій після набрання угодою юридичної сили (п. (а) ст. XXI). Доповнення чи уточнення відповідних застережень можливі у будь-який час.

Так, за результатами переговорів 95 держав скористалися даною можливістю, більшість з яких стосувалася основ туристичної галузі, як-то: готельного господарства, ресторанного бізнесу, діяльності турагентів та туроператорів, морських перевізників, туристичних закладів освіти, грального бізнесу тощо.

Необхідно зауважити, що лібералізація світової торгівлі в рамках ГАТС не розповсюджуються на перевезення та надання безпосередньо пов'язаних з цим послуг.

Однак, окремі види послуг, що супроводжують, наприклад, повітряні перевезення, які на даному етапі є чи не основними при здійсненні міжнародних туристичних відносин, стануть предметом регулювання після вступу в силу ГАТС для України. Це стосуватиметься всіх послуг опосередкованих річчю, як то послуги з ремонту та сервісного обслуговування літаків, продажу та збуту авіатранспортних послуг, послуг комп'ютерної мережі резервування. Саме тому низка держав зробили застереження й з цього приводу.

Отже, ми бачимо, що створення ГАТС є лише першим кроком на шляху лібералізації світової торгівлі послугами та завдяки існуючому механізму внесення застережень в жодному разі не є інструментом за допомогою якого може бути позбавлено державу її суверенного права на регулювання внутрішнього ринку послуг, контролю за якістю послуг та діяльністю виробників послуг⁵.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Doc. GATT/1396, September 1986. – 11 p.
- ² Див.: Результати уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: "Вимір", Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998.
- ³ Дмитриев С.В. Генеральное соглашение по тарифам и торговле и проблема создания Всемирной торговой организации // Московский журнал международного права. – 1997. – №1. – С. 157.
- ⁴ Результати уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: "Вимір", Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998. – С. 301-337.
- ⁵ Серьогін О.Ю. Правове регулювання міжнародних туристичних відносин: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2002. – С. 10.

Надійшла до редакції 25.12.2002